

R 1975-14

[750418-3]

(110) (1) (SSaŽ, 18. 4. 75 dopoledne; přepis mgf. záznamu z 29. 9. 72, pokrač. – Radotín.)

O tom, jak vznikl život, jsou spory, a věda předpokládá pro jistotu, aby si nezapadla, že náhodou. To je slovo, kterého se nemusíme nijak děsit nebo štítit, neboť je to docela krásná firma nebo nápis, označující, že něco nevíme – asi jako ve středověku psali na mapách „Hic sunt leones“, mohli tam napsat třeba i „náhoda“. Ať už to bylo skutečně jakkoliv, to přece není naše téma, naše otázka, důležité je, aby nějaký organismus vůbec mohl začít „žít“, tak musí být schopen navázat na minulost. To znamená třeba, aby Míša byl schopen tady létat jako ďas, tak musí napodobit své předky, kteří také tak litali. Je nemyslitelné, aby začal létat jako netopýr, protože jeho předkové také nelítali jako netopýr, ačkoliv tedy je pravda, že Míšova hlava poněkud připomíná kaloně. A to pochopitelně není jen u těch nejvyšších organismů, ale začíná to hned na nejnižších úrovních, od začátku. Můžeme mluvit o určenosti třeba některých bakterií, že nejsou schopny čelit některým antibiotikům. Tak třeba je známo o streptokokách (z toho jsou obvykle angíny a také spály), že nejsou vůbec schopny vytvořit nějakou svou odrůdu, která by byla jak říkáme rezistentní, tj. která by odolávala penicilínu, zatímco skoro všechny ostatní bakterie už vytvořily rasy, které nejenom že jsou odolné vůči penicilínu, ale dokonce jsou někdy schopny se jím žít. Streptokoky toho schopny nejsou, takže jediné v jejich případě se může naprosto spolehlivě sáhnout k penicilínu, neboť na celém světě se ještě neobjevil streptokok, který by byl schopen penicilínu čelit. Jak se to vlastně stává, že nějaká bakterie vytvoří schopnost rezistovat, že si jakoby zvykne na původně jedovatou, smrtící látku? A tady zase jeden vědecký „mýtus“: dojde k mutaci, jak, to se neví, ale najednou se objeví mezi ostatními bakterie, která má enzym, u ostatních neexistující a schopný napadnout a rozložit tu smrtící látku. Tím je schopen eventuelně z rozložených zbytků oné látky se třeba i žít. Dojde tedy k jakési změně. Kdyby nebylo té ohromné schopnosti organismu učit se z minulosti, tak ta bakterie, která přežije v ničivém prostředí, zamořeném penicilínem, by přežila je po těch několik hodin svého života, a pak se rozdělí a sama přestává existovat, existují dvě nové. Tím by to skončilo. Ve vesmíru by se vlastně stalo tolik jako nic. Nikdo by o tom vůbec nevěděl, že jedna bakterie přežila ty smrtící účinky penicilínu. Ale díky tomu,

že ty dvě bakterie, které z ní při dělení vzniknou, jsou schopny na **tu** první, „materšskou“, navázat tak, že ta genetická informace, jak tomu říkáme, zůstane zachována, a to nejenom všechno to původní, co bylo společné všem **streptokokovým** buňkám, ale dokonce i ta mutace, která se tak zprvu nenápadně osvědčila tím, že přežila tam, kde ostatní hynuly – v té genetické informaci je jakoby zaznamenáno, jak lze vytvořit z vlastních prostředků bakterie onen tak cenný enzym, takže všechny bakterie, **jež** náleží k potomstvu té první, u níž nastala ona užitečná mutace, jsou schopny ten enzym také vytvořit a tudíž zachovat onu odolnost, onu schopnost rezistovat vůči působení smrtícího penicilínu nebo jiného antibiotika.

Teď si představme ale opak, totiž že v samotném základu života by byla tato schopnost ustavičně zopakovat „totéž“, jenom všechno podle oněch genetických informací a nic jiného. V takovém případě by se živé organismy, které by tu už byly, vůbec nemohly „rozjet“, nemohlo by dojít k žádnému vývoji života, nemohlo by dojít k tomu, že se postupně objevují stále vyšší a komplikovanější organismy, něco takového jako vývoj by se nemohlo vůbec odehrát. Na tom příkladu vidíme, že obojí „orientace“ je důležitá. Orientace do minulosti je důležitá proto, že jen tak se mohou zpracovat a vůbec zachovat historické zkušenosti. Ale ty historické zkušenosti by vlastně nebyly k ničemu, kdyby nebylo možno se od nich stále odchylovat, takže se tu a tam podnikne něco alespoň maloučko nového (eventuelně i hodné nového). To je myslím docela jasné, a ten závěr spočívá tedy v následujícím.

[750418-4]

(111) (2) (pokrač., 18. 4. 75 dopol.)

Také v kulturním, duchovním životě není možné jít kupředu, aniž bychom se zároveň vraceli zpátky. Musíme se vracet zpátky; člověk je tvor, mohli bychom říci, s velmi rozlehlou přítomností, s takovou přítomností, do které vtáhne mnoho z minulosti, a v níž je už teď přítomno mnoho z budoucnosti. Ovšem k té minulosti se člověk nevztahuje tím, že by ji napodoboval, že by se jí zachytil, zachycoval z obavy před budoucností, nýbrž spíš naopak tu minulost svobodně volí a vztahuje ji do své přítomnosti a nese ji do budoucnosti. Z toho je tedy jasná jedná věc. Kdybychom se vrátili ke svým prvním úvahám, je jasno, že následek tedy není a nemůže být ani pochopen jako prostý produkt, výplod minulosti, že v každém následku je cosi jedinečného, cosi samostatného, individuálního, svébytného, a že následek je vždycky více nebo méně schopen navazovat na minulost, reagovat na to, co se už stalo. Můžeme mluvit o tzv. reaktivitě,

schopnosti reagovat. A teď se celá otázka kauzality objevuje v jiném, novém smyslu. Není to tak, že by příčina byla příčinou proto, že něco způsobuje, nýbrž proto, že se najde následek, schopný na ni reagovat a navázat. Když se takový následek nenajde, pak ona „příčina“ není žádnou příčinou. Proto je možné, aby jediná bakterie na plotně, kde jich je milióny, ovšem takových, které se nedovedou bránit proti antibiotiku a jediná bakterie stačí, která by to dovedla (díky nějaké té mutaci), a na té plotně po celé ploše vyrostou bakterie, o nichž jsme mysleli, že je tím antibiotikem všechny zahubíme. Ovšem je to ta nová, odlišná rasa, schopná čelit pomocí nějakého nového enzymu tomu antibiotiku. Maličká změna, jedna mutace v jediné bakterii - a je najednou znásobena, zvětšena do obrovských rozměrů, a máme před sebou perspektivu tisíců a miliónů generací, jež jsou rovněž rezistentní, a které způsobí, že lékař třeba už nemůže používat k terapeutickým účelům penicilínu, ale nějakého dalšího, nového antibiotika, streptomycinu, aureomykoinu atd. atd. A pořád se musí bát, kdy už si ty bakterie zase najdou způsob, jak novému antibiotiku opět čelit. A tak se zeptejme: jak je možné, že taková maličká příčina vede k tak obrovskému následku, k miliardám nových bakterií, které jsou rezistentní? Jedině díky tomu, že to nespočívá v té příčině, není to v ní v zavínuté podobě zahrnuto, dáno a neemanuje to z ní, ale je v těch dalších generacích buněk, které jsou schopny navazovat na tu minulost, i když ta minulost, na niž navazují, je jenom nepatrnou částicí ze všeho toho, co se stalo. Ale dovedou si vybrat tu pravou minulost, navazují jako na svého předka na tu pravou bakterii, který se osvědčila v boji proti penicilínu nebo streptomycinu apod. Kdyby záleželo na příčině, těžko by malá příčina mohla být odpovědná za tak obrovské a početné následky. Ale jestliže následek svou vlastní aktivitou může navázat na něco jako na příčinu, je zjevné, že se pak musí poněkud změnit obsah termínu „příčina“. Tak kupř. v našem případě je „příčina“ vlastně spíš jakýmsi vzorem, který celé generace bakterií pak jenom napodobují. Aktivita je tedy mimo veškerou pochybnost na straně „následků“. Rozhodující je však možnost nezůstat u pouhého napodobení, a přitom nepoklesnout pod úroveň již dosaženou na základě onoho vynálezu. Ale právě tuto možnost musíme předpokládat tam, kde vlastně v celkové strategii všechno záleží na nalezení cesty, vedoucí kupředu, k vyšším úrovním, ke komplikovanějším systémům, k náročnějšímu reagování, k čím dál „svobodnějšímu“ vztahu k tomu, co jest.

[750418-5]

(112) (3) (pokrač., 18. 4. 75 před polednem.)

Ano, ještě něco k té astrologii. Měl jsem příležitost v četných případech o tom diskutovat, mj. s jedním svým spolužákem; mám na mysli spíše teoretickou stránku věci, protože ty jednotlivé případy i po sebepečlivějším rozboru (a možná právě po něm) nejsou nikdy dost přesvědčivé. Přišel jsem – pro sebe jenom – na takový nápad, v čem je nebo spíše byl v minulosti pozitivní rys astrologie. Zdá se mi, že to je asi to maximum, co mohu připustit na „racionalitě“ či spíše snad smysluplnosti nebo užitečnosti této záležitosti. Válečníci, tj. vojevůdci nebo hlavy států válčili, a všechno bylo v sázce, nikdo nevěděl, jak to dopadne a co vlastně má dělat. Samozřejmě chodili do všelijakých věštíren a tam se dozvídali takové ty známé výroky, které mohou být vyloženy tak i zpátky; bylo to všechno nejasné. A teď do toho přišli astrologové, kteří měli své styky, tj. na obou stranách byli astrologové, kteří se znali, a i když ne osobně, tedy přes strukturu té „vědy“, a vnášeli těmi svými radami nebo předpověďmi trochu racionálního jasu a výhledu do té naprosto nepřehledné situace těch nezvažitelných možností, před kterými tito králové a vojevůdci stáli. A tím, že tato racionální práce byla vykonána na obou stranách, a byla učiněna alespoň do jisté míry závislou na čemsi společném, tj. postavení hvězd, které bylo pro obě strany stejné, bylo totiž vypočitatelné, ne že by bylo stejné pro obě strany, ale každá strana si mohla vypočítat i šance té druhé strany, v tom tedy byly obecně podmínky pro obě strany stejné; platily stejně. A to do jisté míry vnášelo racionalitu do rozhodování obou stran. Ale jakmile se takhle věc interpretovala tak, že ty souřadnice (já si to totiž představuji tak, že všechny ty tabulky, velmi komplikované výpočty atd. jsou jakýmsi souřadnicemi. Bez souřadnic nemůžete např. v analytické geometrii pracovat. Tyto souřadnice jsou něčím nesmírně důležitým. Ale co je vposledu to nejdůležitější a rozhodující, nejsou ty souřadnice samé, ale jsou to ty formule, které máme pro hyperbolu, parabolu, elipsu atd. My můžeme jeden systém souřadnic zaměnit druhým. V té astrologii také jde o ty skutečné události, a když ovšem ty skutečné události byly někdy vyvozovány z těch souřadnic samotných, tak se to všechno stalo čímsi pověrečným a bláznivým. Ten starozákonní zákaz, na mnoha místech zaznamenávaný, radit se s věstci a „proroky“ tohoto typu (tj. „falešnými“ proroky) (např. Saul v přestrojení apod.), měl smysl v tom, že člověk měl být osvobozen od představy, že je sevřen tím postavením hvězd. Proto čteme v jednom žalmu: nebude na tebe bít slunce, ani měsíc v noci, tj. jakožto tělesa nebeská, která určují člověka a jeho „osud“. V podstatě, dokud lidé budou ochotni reagovat na situace v postavení hvězd tím, že se podle toho budou řídit, do té doby (ve shodě s Buberem) bude ta astrologie platit, bude závažná. Ve chvíli, kdy lidé se k tomu obrátí zády a budou si hledět bu-

doucnosti, neurčované z minulosti, pak ta **astronomie** nejenomže upadne v zapomenutí, ale přestane platit, přestane mít váhu, protože ten člověk, kdo měl na ni původně reagovat, na ni reagovat přestal, tak to je pak podobné, jako když nějaká bakterie něco nějakou vynikající třeba mutací vynalezne, ale nemá potomky. Nikdo na ni nezareaguje. Tak to prostě dál už nefunguje, je to ztraceno. A tak v tomto smyslu, myslím, existují modernější, racionálnější metody, jak zprůhlednit lidské situace, než může poskytovat astrologie. A ve chvíli, kdy s ní lidé přestanou počítat, tak ta astrologie přestává být funkční. Ovšem dnes jsme shodou okolností v době, kdy se zdá, že lidé nepřestávají se orientovat tímto směrem, nýbrž naopak začínají se k astrologii znovu obracet. Tak je otázka, jak dalece to má šance atd., ale v podstatě záleží po mém soudu na tom, nakolik jsou lidé ochotni na to reagovat. Pokud na to reagovat nebudou, nebude v důsledku toho ani určování těmi hvězdami. (Konec záznamu vlastního příspěvku; po něm následovala diskuse.)

[750418-6]

(113) (4) (SSaŽ, 18. 4. 75 brzo odpoledne.)

(Z diskuse ke shora zaznamenanému výkladu.) Víme zajisté o celé řadě mutací i u člověka. Třeba mongolismus asi je mutace. (Milan: ale blbá.) Většina mutací je blbá. Mutace, tak se to vykládá, jsou náhodné, je to jako „překlep“ v genetické informaci. Při sérii reprodukcí nějakého organismu (lépe: linie organismů) dochází k odchylkám, náhodným odchylkám. Většina náhodných odchylek je neživotaschopná; ale některé se mohou projevit jako životaschopné, a když jsou mimořádně životaschopné, mohou v dlouhých obdobích převládnout jako nová forma toho organismu nad formou dosavadní. Tak mongolismus např. nepřevládne, protože mongoloci nejsou schopni samostatné existence a jsou odkázáni na péči druhých lidí. Ale jsou nepochybně i mutace pozitivní, které ovšem my nezjistíme, leč když už to nejsou nové mutace, nýbrž už jsou zaběhané. Patří k podstatě celé věci ve vývoji, že to nové je naprosto nenápadné, toho si nikdo nevšimne. Teprve když se to prosadí, pak už je to jasné. Ale pak už to není nové. - (O pásmu - příspěvek.) Ale to pásmo, to tady není nezávisle na tom člověku. To pásmo si člověk tvoří; především se tam nezaznamenává všechno, zaznamená se jenom to, co je on nějakým způsobem schopen recipovat, i když třeba ne hned vědomě. Ale i když si to neuvědomuje, musí to do toho pásma nějak zapojit, musí to nějak zaznamenat. Je ovšem celá řada věcí, které tam zaznamenány nejsou - není tam všechno. To není pásmo kosmické, na něž by byl člověk napojen, jako je třeba náš tranzistor napojen na vysílací stanici, ale každý člověk má to pásmo jiné. Zálež

na tom, kde je zrovna přítomen. Když se děje něco ve vedlejší místnosti, kde přítomen nejsem, tak to v mém pásmu nebude. Tak to je první věc. Nepochybně však je člověk neschopen to všechno mít před sebou (stále před sebou); člověk by se zbláznil, kdyby měl reagovat na všechno, kdyby si to jen měl pamatovat, kdyby si to měl uvědomit. Dokonce paměť ze samé podstaty věci je něco, co není přítomno; my si to musíme vybavovat, po částech - to vše, co si pamatujeme, si nikdy nemůžeme vybavit najednou. Proto musíme některé věci potlačovat; potlačujeme je zprvu už tím, že je nebereme na vědomí. Pak je potlačujeme tím, že je zapomínáme. Pak je potlačujeme tím, že vědomě od nich odvádíme svou pozornost, i když se nám vtírají. Člověka napadají nejrůznější věci, často dost pochybného rázu, a člověk když má **kinderstube**, tak je vytlačuje ze svého vědomí. Ale nejen to; je spousta věcí, jež musíme zapomenout, když si chceme otevřít mysl pro nové zážitky a informace. Já si nemohu detailně pamatovat celý průběh včerejška, protože už by se mi do paměti dnešek nevešel, nebo... co je těch minulých let! Prostě, musím si to zjednodušit. Tohle všechno je stejně podstatné jako to, že jsem schopen to zaznamenávat. Pro člověka je důležité, aby dovedl zapomínat, stejně tak jako aby si dovedl pamatovat.

Může ovšem dojít také k anomáliím; člověk může zapomínat věci, které si má pamatovat, a naopak si pamatuje zbytečnosti, které by měl co nejrychleji zapomenout. Tak např. Němci mají tendenci si pamatovat věci, které by měli už dávno zapomenout (a Češi?). Já myslím, že (historicky) Češi už to dávno zapomněli. Tedy my už snad opravdu nemáme dojem, že bychom měli hrát světovou úlohu, že bychom měli zase ze své země udělat světovou velmoc. Němci ale mají stále dojem, že ještě mají šanci, že by měli alespoň v Evropě hrát velkou roli. To je věc, která na ně jaksi stále doléhá. Je to ovšem kolektivní paměť, že; nebo Američani jsou neobyčejně zatíženi historií vyhubení Indiánů. Oni by to rádi zapomněli, potlačují to, vytlačují to ze svého vědomí, nemluví se moc o tom, ale jsou tím přesto (a možná právě proto) prosyceni. Rusové jsou nesmírně zatíženi historií ruského státu, tím, jak z toho maličkého státečku, který měl vedle sebe kdysi obrovský kolos Litvu - jak se to všechno přesunulo. Ta historie nesmírně zatěžuje. Všechny velmoci jsou zatíženy. Naopak zase malé státy jsou zase zatíženy takovým ukřivděním a komplexem bezmoci atd. To jsou podobné případy jako malí lidé; když je to malá žena, tak to tolik nevadí, ale když to je malý muž, tak nezřídka bývá velmi těžko se s ním domluvit. Skutečně to jsou jenom výjimky, které to překonají (opravdu). To je všechno jen příklad toho, co lidé mají zapomenout a co nezapomínají. A zase jsou jiné případy, kde to je přesně obráceně. No, a když to je moc zlé, tak

nastupují psychiatři a ti jim to dávají do pořádku, nebo se o to alespoň pokoušejí. Kdo si nedovede zapamatovat to, co si má pamatovat, a nedovede zapomenout to, co má zapomínat, stává se předmětem „spravování“ psychiatrickými metodami. Je to vlastně chybná reakce člověka; a takových chybných reakcí máme každý celou dlouhou řadu.

[750418-7]

(114) (5) (pokrač. výňatky, 18. 4. 75, původně z 29. 9. 72.)

Chybná reakce způsobí, že člověk přestane rozumět sám sobě, přestane rozumět světu kolem sebe a fixuje se na některé momenty, na něž by se fixovat neměl. A pak jde o to, ho z toho bludiště vyvést. Víc na tom asi těžko bude. – Já se pamatuji ze svého dětství, že díky tomu, že jsem byl hodně s babičkou, která se děsně bála bouřek, tak jsem se taky každé bouřky strašně bál. Potom jsem jednou šel s otcem, a byla bouřka, já jsem se klepal jak mopslík, a on mi řekl, toho se neboj, to je příroda; já jsem bačkoru věděl, co to je „příroda“, byl jsem ještě malý špunt, ale prostě jsem viděl, že se tím cosi vysvětluje, že otec je klidný, a od té doby jsem se přestal bát. Co on vlastně udělal? Udělal to, co dělá psychiatr. Shodou (či spíše neshodou) okolností by v tom asi Freud nenašel zvláštní zalíbení, ale je to nicméně stejný mechanismus. Já jsem falešně reagoval a otec mne naučil reagovat přiměřeně. A to je to, co dělají psychiatři. Když se to týká sexu, no prosím, tak to je jenom zvláštní případ, a Freud takovým případům věnoval zvláštní pozornost, ale ta metoda je v podstatě stejná i u jiných věcí. Chybná reakce musí být nahrazena správnou. (Konec výňatků z diskuse.) [Vše kazeta č. 51.]

[750420-1]

(115) (6) (SSaŽ, 20. 4. 75 ráno; přepis z kazety č. 64 A, ~ 50- **[nedoplněná mezera, pozn. red.]**; pokrač. textu ze seš. č. 10; rozhovor z 2. 4. 75.)

(Blaž. Když tu je takto „překonávána“ smrt, jak se to liší od takového „dělník zemřel, práce je živá“, od představy, že život jakoby trvá v díle apod.?) Pro dílo platí totiž totéž co pro člověka, z toho také zbude jenom ten popel. Neplatí tedy, že já sice zemřu, ale mé dílo zůstane. Jistý přesah mé smrti tu ovšem být skutečně může. Umělecká díla opravdu přetrvávají někdy věky a oslovují po stovkách, a dokonce tisících letech. Staří básníci o tom také snili, doufali v to („*exegi monumentum aere perennius*“). Ale nenechme si zakalit pohled běžnými představami. Je to vlastně opravdu tak, že to dílo samo o sobě přetrvává a že k němu lidé jen zvnějšku přicházejí, aby je posléze našli „před sebou“? Což to není naprosto falešný

předsudek, že vnímající, tj. posluchač, divák, přichází prostě k „hotovému“? Nejenom interpret např. hudebního díla, ale každý čtenář literárního díla např. musí ono dílo, s nímž se setkává, vlastně teprve vzkřísit svou účastí, svou aktivitou, svým tvořivým přístupem, neboť to, co „před ním“ je, je právě jenom nějaký ten „popel“ popsaného nebo potištěného papíru, a také třeba „popel“ záchvěvů vzduchu (když poslouchá interpreta hudebního díla) nebo „popel“ světelných paprsků (když se dívá na obraz nebo sochu) atd. Skutečné dílo není nikdy „před námi“ ve své podstatě, ve své plnosti, ve své živé přítomnosti, ale ke svému zpřítomnění potřebuje čísi nový život, potřebuje kohosi živého, kdo se „postaví“ nad jeho „popel“.

A tak všude tam také, kde se začalo líčit např. to království boží jako něco dokonalého, hotového, zkrátka kde se nacpalo do jakési předmětné podoby, byť teprve očekávané, všude tam nastal veliký posun a úpadek, šílené deformace. Tím se totiž bere, ničí sama podstata věci, smyslem otevřenosti do budoucnosti je, že člověk má své zakotvení v něčem, co ho k té svobodě zve. Jakmile mu vykreslíte tu budoucnost, tak ho vlastně zamřížujete, zavřete ho zase do kobky – on už pak k žádné svobodě zván není. (Námitka: rozumím, že to završení je něco, co teprve přijde; ale jak je možno mluvit o nějakém skončení? Vždyť to by byla přece ztráta té další budoucnosti!) Budoucnost je něco, z čeho se stále rodí něco nového. To zavrcholení, to je to narození toho nového. To není konec, to je začátek. To je chyba, když ten konec se chápe nějak aristotelsky, že to je cíl. To by bylo ovšem třeba vyložit podrobně, přejít k záležitostem nějaké té nové „ontologie“, třeba jak to dělá Whitehead (ten ovšem dělá velkolepý pokus, jenž pohříchu dalekosáhle ještě zůstává v rámci starých tradic), třeba v pojmu události. Událost jako to, co má svůj začátek, průběh a konec, a ve svém průběhu to spěje ke konci, a ve chvíli, kdy přijde konec, tak událost už jako by nikdy nebyla – pokud se tady neukáže další událost, která by na to navázala. Takže každý konec je buď nicota (pád do nicoty) – anebo je to začátek. Konec jako cíl je nonsense. Mimochodem – kdo objevil myšlenku tzv. nekonečného vývoje? Byl to Řehoř z Nyssy, řecký církevní otec. (V knize Mojžíš.) Ovšem tady nejde o tu nekonečnost přednostně; to „vykoupení“ je konkrétní, jinak nemá smysl. A zase samo musí být vykoupeno, protože je ve své konkrétnosti zase čímsi, co má svůj počátek, průběh a konec. Jenže když se dá ten důraz na to, že to takhle musí (nebo může) jít stále do nekonečna, tak to jde všechno jakoby do ztracena. To je právě ta chyba; musí to být vždycky konkrétní. (Konec 1. strany pásky č. 64.)

[750420-2]

(116) (7) (pokrač., 20. 4. 75 ráno.)

(K té „budoucnosti“: co říci na to, že dnes už se jenom vedou spory o to, jak ta sluneční soustava skončí – že skončí, v tom je shoda. Co na to říci? Člověk by se tu dostal snad mimo rámec sluneční soustavy?) Proč ne? Proč by nemohl „vycestovat“? Co vy víte? Přečtěte si pár knih typu „science-fiction“ a uvidíte, jak nejrůzněji je možno si to představovat. A to nejspíš jsou všechny ještě vedle. Třeba „černé díry“ – co vy víte, co se s tím dá dělat? Nebo jiný příklad: smyčka času. Atd. atd. Nepochybně náleží k charakteristikám víry, že se nenechá konsternovat tím, že vyhasne slunce, jako se kdysi nenechala konsternovat tím, že padl a byl rozvrácen Řím. Prostě, tohle na ni neplatí. Nedávno jsem četl o výpočtech, že jsou možné snad i malé černé díry, a že kdyby se podařilo takovou černou díru „chytit“ a „přitáhnout“ k Zemi jako stacionární družici (jediná věc u ní totiž funguje, gravitace, jinak jsou všechny funkce, resp. vztahy navenek likvidovány), mohla by se občas přikrmovat nějakou „zbytečnou“ hmotou a svítila by tak, že bychom Slunce vůbec nepotřebovali. A také lze ovšem uvažovat naprosto jinak. Vzpomeňme např. na takového Fjodorova, který je jakýmsi praotcem sovětské raketové techniky, neboť silně zapůsobil právě na Ciolkovského. Jeho myšlenka se zrodila asi takto: létat do vesmíru je nezbytné, protože až dojde k tomu, že budeme moci vzkřísit všechny kdysi živší lidi, bude jich tolik, že se na Zemi prostě nevejdou. Takhle začala vlastně, zrodila se ruská raketová technika; jistě není něco takového možné nikde jinde než právě v Rusku. (Otázka: Ten obrat z minulosti na budoucnost je opravdu něco historicky identifikovatelného, co se stalo? Ale zároveň to je přece určitá událost, kterou každý člověk musí procházet individuálně.) Asi tak jako řeč: nepochybně se každý musí naučit mluvit sám za sebe a pro sebe; ale stejně nepochybně v dějinách řeč nějak začala, byla jednou naprosto zbrusu novou novinkou. (Ale tak to není nějaký akt osobnosti, ale přijetí situace, která tady už je, která se už vytvořila.) Ne že to vymýšlí, ale právě to přijme. To ovšem není tím řečeno, že by tu nebylo zapotřebí žádné aktivity, žádné tvořivosti. A také ta reflexe není jenom nadstavbou nějaké praktické orientace, ale – zrovna tak praxe není jenom to, co prostě děláme. Opice taky leccos dělá, a neříkáme tomu ještě praxe. Praxí se obyčejné „dělání“ stává teprve, když jde o nějak myšlenkově, vědomě rozvrženou činnost, a když ten rozvrh právě projde reflexí. Praxe je možná jenom tak, že tu jsou nějaké zkušenosti, jež reflektujeme a jejich výsledek a výsledek té reflexe je uváděn znovu ve skutek. Podobně tady: tam, kde by se provedla vskutku hluboká reflexe, tak by se našla v tom původním zaměření životním spousta rozporných momentů. A v tom

je právě třeba udělat pořádek. Už to, že ta reflexe vrhne na tuto situaci plné (nebo plnější, ostřejší) světlo, ukáže, že tady je jakési buď-anebo, a to nás donutí se rozhodnout k integrovanějšímu životnímu postoji. Člověk má v každodenním životě tendenci svůj život rozdrobit nebo alespoň rozdělit na několik osvětí. Víme třeba, jak muži, kteří jsou doma jaksi pod pantoflem, jsou třeba jako šéfové nesnesitelnými tyrany. A jen přijde domů, tak z toho tyranství vůbec nic nezbude. Anebo obráceně. A třeba děti: doma jsou hodné, ve škole strašní rošťáci. Anebo si je ve škole nemohou vynachválit, ale doma s nimi není k vydržení. A to jsou jenom takové primitivní věci. Horší jsou případy, kdy je někdo v rodině, doma tzv. reakcionář, ale v zaměstnání má partajní funkce, aktivista, jako když vystřihne. Mezi přáteli někteří mluví jinak, v práci jinak, doma jinak - přece to známe! Lidé jsou v této rovině strašní schizofrenici. Tak filosofie tohle nepřipouští. Filosofie to odhaluje jako nesnesitelné, a to i v daleko jemnějších a hlubších podobách. On je to vlastně pozůstatek živočišné životní struktury. Ale tam jde o jakési akční systémy, vyvolávané (stimulované) vnějšími a vnitřními impulzy, které se pak odvíjejí už jen na instinktivní základně. (Von Uexküll atd.)

[750421-1]

(117) (8) (SSaŽ, 21. 4. 75 - pokrač. prepisu kaz. č. 64/B z [nedoplněná mezera, pozn. red.])

Popsat zvnějšku zvíře, to vlastně je velmi nedostatečné, protože živé zvíře, to je také jeho „vlastní svět“, jeho „osvojený svět“, jeho „osvětí“, jeho chování v něm, jeho aktivity i pasivity atd. A to právě ukazoval von Uexküll a jeho škola. Každý živočich má kolem sebe jakousi „kouli“ svého osvětí; ta ho však provází po celý život, takže spíše než koule to je jakýsi tunel. A tím tunelem jako prizmatem všechno kolem sebe vnímá anebo nevnímá či posunutě vnímá. A v tom tunelu je neprodyšně uzavřen a nemůže z něho nikterak ven, nikdy z něho nevykročí. Ta osvětí jednotlivých živočichů nebo rostlin (vůbec živých bytostí) se navzájem překrývají a prostupují, jedna živá bytost může mít ve svém vlastním osvětí také druhé živé bytosti, a to aktivní, v čase jednající a se chovající bytosti, tedy i s jejich akčními systémy a s jejich osvětími, a tedy je schopna na druhé bytosti a na jejich chování i na jejich osvětí (na jeho strukturu) reagovat. Nu, a to osvětí je časově strukturované, a zvíře jedná ve svém osvětí v jakýchsi sériích aktivit, jimž i Uexküll říká akční systémy (toho termínu používá též např. Jennings, *The Behavior of Lower Organisms*). A v tom akčním systému je počátek startován nějakým vnitřním nebo vnějším impulzem, ale další průběh už je takřka automatický, tj. je instinktivně řízený, a doběhne

sám až do konce. Když se z nějakých příčin řetěz instinktivních reakcí přeruší, ocitne se zvíře jakoby v těžkých rozpacích, protože instinkt selže a zvíře je frustrováno. V různých situacích se však nashutují a odvíjejí různé série akcí, různé akční systémy. Když se odvíjí aktuálně jeden akční systém, je vyřazen každý systém jiný. Teprve když se celkově odvine jeden, může být nashutován druhý. Celkově nejsou tyto systémy nijak integrovány (aby mohlo být nalezeno cosi, co je spojuje, sjednocuje, co se v pozadí projevuje jako individualita zvířete nebo pod.); každý ze systémů je sám něčím pro sebe, není napojen na žádný druhý, není zapojen do nějakého celku chování, celkového systému aktivit. Zbytek toho najdeme také ještě i v lidském životě. Člověk se jakoby chová s takovou přilnavostí k dané situaci v jednom případě, a pak v jiném případě přilne k jiné situaci zase jinak. Nicméně však k podstatě lidského života, k podstatě lidského pobytu na světě - a my to vlastně všichni dobře víme a uznáváme - náleží, že člověk má být jeden, jedna jednotná bytost. My to už vůbec na lidské úrovni nepocítujeme jako různé akční systémy, ale tážeme se, který z těch různých obrazů je vlastně „ten pravý“, co je „skutečné já“ toho člověka. A máme za to, že v jednom případě jen předstírá, kdežto v jiném že to je jeho „pravá tvář“. A chceme tohle nejenom na druhém, ale také sami na sobě; máme o sobě nějaký obraz, nějaké mínění a cítíme jako vadu a poklesnutí, když nedovedeme jednat tak, jak to je ve shodě s naší vlastní představou o sobě. Člověk chce být jeden, a chce být také považován za jednoho, alespoň těmi, na nichž mu záleží. A filosofie mu k tomu pomáhá tím, že odkrývá a osvětluje vrstvy toho „základu“, té základní životní orientace, které nemůže odkrýt vůbec nic jiného než právě ta filosofie a které jsou pro integritu života v celku eminentně významné. Možná je toho v jistých mezích a do jisté míry a hloubky, pronikavosti schopno umění, ale jen náhledem, náznakem. Ale skutečně to detailně rozebrat a osvětlit to, ukázat, zmocnit se toho myšlenkově - to dokáže jedině filosofie. A filosofie, pokud ji člověk vezme vážně, nenechá člověka, aby zůstal schizofrenikem, ale donutí ho, aby svůj život sjednotil a aby jednal jako jeden, jako jednotná osobnost. Aby se vždycky ve všech situacích tázal, jak může svůj jednotlivý krok, své jednotlivé rozhodnutí uvést v soulad s celým svým ostatním životem, a to znamená v soulad se svým základem, se svým životním zakotvením, se svou životní orientací, se svým životním stylem. Když je někdo filosof, skutečný filosof, tak ho to nenechá pokračovat v rozklíženém, rozvráceném, rozštěpeném životě. Odbornictví ve filosofii je ovšem také něčím, co má své záludnosti; člověk má tendence si všechno integrovat jenom nějak „jakoby“, tj. povrchně, nevěrohodně, všechno si jen nějak ideologizovat, vysvětlit, „zdůvodnit“ - ale

právě jen jakoby zdůvodnit. Filosofie může být také jenom zástěrkou a záminkou; ale tam, kde je skutečný „eros filosofikos“, tam se také tyto tendence a tato nebezpečí prohlédnou a kriticky nahlédnou a čelí se jim. Zvláště nápadné to je, když se neočekávaně dvě role téhož člověka v nové situaci zkonfrontují. To je něco, co pak člověka nenechá v klidu. (Námitka: ale to je přece spíš svědomí než filosofie!) Filosofie je přece vždycky jenom reflexí; víc poskytnout nemůže. Ale o to přece jde, uvést všechno na světlo, nenechat nic podstatného v přitmě. A ten reflektor v ruce filosofie nepochybně má. A když už se něco ocitne ve světle, pak se to opravdu těžko zase zastrkuje a schovává. Člověk se ovšem může bát toho světla; je to jednak nepříjemné – dost často –, a zejména se nikdy neví, co ta filosofie na to světlo vynese. Člověk na tom obvykle nedopadne nejlépe. Ona to vůbec není nedobrodružná věc; filosofie vůbec není nějaká oblast heroických výkonů, kde by se člověk „dotýkal hvězd“. Jestliže ten strach před světlem je příliš veliký, pak ta filosofie jde samozřejmě k čertu. Ona se nemůže sama vnutit, tu musí přece jenom dělat sám ten člověk. Filosofie neoslovuje, nemluví (nepromlouvá), neklade teze, neklade poznatek k poznatku, nebuduje (svou podstatou) žádné vědní systémy nebo celky, neprorokuje, nekáže, nepřemlouvá, nevede, neříká, co má nebo nemá člověk dělat, netvrdí nic ani (sama) nepopírá atd. atd., a také se sama „nedělá“. Jestliže to tak snad někdy vyhlíží, pak jen proto, že filosofie vždycky už něco má před sebou, čeho je reflexí a co osvětluje. A jestliže její světlo neukáže nějakou „výzvu“ jako problematickou nebo vůbec falešnou, ale naopak jí ještě dodá přesvědčivosti, není to filosofie, která přesvědčuje, nýbrž je to tím, že se dala do služeb světlu samotnému, v němž se ona výzva ukáže jako s ním sourodá, jako pocházející ze světla, a proto schopná ve světle obstát.